

Länsstyrelsen
Västerbotten

Kulturhistoriska värdebeskrivningar över kyrkomiljöerna i Västerbottens län

Petiknäs kapell, Norsjö kommun, Västerbottens län

Kapellmiljön

Petiknäs är en by som ligger vid Petikåns utflöde i Skellefteälven, ca 30 km öster om Norsjö. Landskapet är kuperat och det finns gott om vackra höjdlägen, men kapellet är lågt placerat vid en kurva av landsvägen ungefär mitt i byn. Anledningen till placeringen var att det där fanns en allmänningsmark som tjänat ut för andra ändamål och att det låg centralt till intill landsvägen. Det rektangulära kapellet är orienterat i östvästlig riktning och hopbyggt med en församlingsdel i vinkel mot söder. Kapellanläggningen omges av en sluttande grusås med öppen mark i öster, landsvägen och bebyggelse i väster och blandskog med björkar i söder. Framför entrén i väster finns en asfalterad parkeringsplats. Kyrkotomten är gräsbevuxen och avgränsas mot vägen med björkar. Strax sydväst om kapellanläggningen finns en liten bod av trä med brunmålad panel på förvandring, beigemålad dörr och takfot samt sadeltak täckt av svart trapetskorrugerad plåt. Begravningsplats saknas.

Kapellet

Byggnaden uppfördes ursprungligen 1920 som kombinerat gravkapell och klockstapel i Bastuträsk (nuvarande västra delen av byggnaden med tornet). Vem som ritade gravkapellet är inte känt. Bastuträsk hade vid denna tid sin kyrksal förlagd i byns skola, men när denna byggnad skulle användas som fältsjukhus 1940 förlängdes gravkapellet efter ritningar av komminister Hilmer Eby, och användes därefter som kyrka i Bastuträsk. Sedan en ny större kyrka uppförts i Bastuträsk 1955, flyttades byggnaden i sektioner till Petiknäs, där den både byggdes om och till. En stor del av virket var ruttet och fick bytas efter flytten. Kapellsalens rundbågiga fönster (tre på vardera långsidan) hade ursprungligen varit placerade så högt att de bröt takfoten med halva sin höjd och därigenom fick karaktären av små takkupor. (En liknande fönstersättning finns f.ö. på gamla kyrkskolan i Bastuträsk.) I samband med att en stor del av virket i väggarna byttes ut förenklades fönstersättningen så att fönstren flyttades ner nedanför takfoten, varefter yttertakets lades om. Den lägre fönstersättningen innebar förmodligen också att innertakets utformning ändrades till den nuvarande. Ytterligare en större förändring innebar tillbyggnaden av en församlingsdel, med sakristia, församlingssal, kapprum, pannrum för oljeeldning, kök, två toaletter och städskrub. Kapellet invigdes på sin nya plats i Petiknäs 1958. Byggnaden ägdes av Petiknäs kapellstiftelse fram till 1972, när stiftelsen upphörde och byggnaden övertogs av Norsjö församling.

Kapellanläggningen vilar på en betonggrund och har en stomme av regelverk, klädd med ljusmålad locklistpanel. Sadeltaket är klätt med svart trapetskorrugerad plåt och valmat över kapelldelen. Det förhållandevis låga tornet är inskjutet i byggnadskroppen, likt en takryttare i väster, och avslutas uppåt av en lätt indragen ljudvåning med

rektangulära jalousier åt alla håll, samt ett insvängt tälttak täckt av pappshingel och krönt av ett förgyllt litet kors på glob. Från den rektangulära församlingsdelen i söder skjuter ett mindre förrådsutrymme täckt av pulpettak ut mot öster. Kapelldelen har breda och relativt låga rundbågiga fönster, indelade med småspröjsar och solfjäderspröjs i överdelen. De är placerade högt, just under takfoten, längs långsidorna och i koret. Dessutom finns mindre rundfönster ovanför entrén i väster och mot kapprummet i söder. Kapelldelens fönsterbågar och fönsterfoder är liksom ljudvåningens jalousier målade i rödbrunt. Församlingsdelens fönster är helvita och har varierande former; närmast kvadratiska spröjsade fönster i församlingssalen och sakristian, högt placerade liggande små rektangulära fönster i kapprummet och större stående rektangulära tvåluftsfönster i köket.

Kapellet har en rektangulär mörkbrun pardörr med diagonalställd panel. Den breda entrébron är inklädd med vit panel och tillgänglighetsanpassad med en ramp av trä mot söder. Brons och rampens vita räcken är av trä och förhållandevis klumpiga. En helt annan karaktär har församlingsdelens entré, som bara är svagt utkragad från byggnadskroppen och försedd med en liten bro med enkelt vitmålat räcke i plattjärn.

Kapellet har genomgått stora förändringar sedan byggnadstiden, då det fungerade som gravkapell i Bastuträsk. Då var byggnaden hälften så stor, hade ett lunettfönster ovan entrén och var troligen rödmålad med vita listverk. Entrén var mycket enkel, hade en bro med trappsteg åt tre håll och inga räcken. I ljudvåningen satt ljudluckor istället för jalousier. Förlängningen av kyrksalen 1940 innebar att tornets proportioner i förhållande till resten av byggnaden förändrades så att tornet numera kan uppfattas som oproportionerligt lågt. Omgestaltningen som byggnaden genomgick efter sin flytt till Petiknäs är annars det som haft störst betydelse för kyrkans nuvarande karaktär. De förändringar som skett därefter är relativt begränsade, men har tyvärr förvanskad byggnaden en del. I synnerhet gäller detta bytet av takmaterial till trapetskorrugerad plåt, samt det förändrade utförandet på entrébron med ramp (1988), där räcket av trä blivit väl så iögonfallande.

Man kommer in i kapellet genom ett vindfång med kapprum till höger. Kapellsalen utgörs av ett rektangulärt rum med taket indelat som ett valmat tredingstak. Både väggar och tak är rollade i gråvit kulör. Väggarna har släta hårda träfiberplattor medan innertaket är lagt med porösa träfiberskivor (treetex) som är glesade i skarvarna så att de bildar fält. Golvet har längsgående smala lackade furubräder och är upphöjt med ett trappsteg i koret. En dörr till höger om koret leder in till sakristian som är förlagd till församlingsdelen. Den mycket enkla bänkinredningen saknar gavlar och är täckmålad i ljusgrått. Altarringen är tresidig med rak front och korta snedställda sidor. Den är ådringsmålad i gulbrunt med ljusgrått ramverk. Överliggaren och knäfallet är buntat med ljusblått tyg. Predikstolen på norra sidan av koret har formen av en fyrsidig ambo med samma utförande som altarringen. På korets andra sida står dopfunten som är sexkantig och även den har en snarlik utformning med grått ramverk och gulbruna ådrade speglar. Ovanför altaret sitter ett krucifix, fäst i fönstret. Det målade korfönstret bakom föreställer ett kors med en spindelnätsformad gloria som strålar ut från Kristus. Orgeln är placerad längs ner i det läktarlösa rummet, på norra sidan om ingången, och utförd i trä med rektangulära smala jalousiöppningar och snedtak. Belysningen i kyrksalen utgörs av ljuskronor i mässing med synliga glödlampor och gula lamphållare delvis täckta av glasprismor. På väggen sitter lampetter med snarlik utformning. Uppvärmningen sker idag med elpatron och vägghängda, vattenburna

radiatorer. De är tidstypiska för 1950-talet, men förtar också en del av kapellinteriörens avskalade karaktär.

En stor öppning mellan koret och bänkarna på den södra väggen, leder in till församlingsdelen, som ligger ett trappsteg lägre än kapellsalen. De två rumsbildningarna avgränsas av ett svarvat trävitt spjälstaket. Församlingssalen har lackat trägolv, plant vitmålat innertak och ljusgröna väggar. Väggar och tak är klädda med porösa träfiber-skivor (treetex). På östra sidan finns en indragen öppen spis med tegelomfattning. Möblemanget består av en gråmålad tramporgel i det nordöstra hörnet, men i övrigt av bord och stolar. En glasad pardörr leder ut till församlingsdelens kapprum och entré. Kapprummet har treetex-klädda väggar och tak, linoleumgolv samt klädhyllor med ankarkrokar. I församlingsdelens sydöstra hörn finns ett litet kök, med vita väggar, likadan linoleummatta som i kapprummet och väggfast skåpinredning med turkosa luckor och tidstypiska handtag. Här hänger en vit klotlampa. Sakristians väggar, tak och golv har samma utformning som i församlingssalen. Det nätta möblemanget i trä har en typisk 1950-talskaraktär. Detsamma gäller handfatet vid ingången till sakristian.

Interiören har endast genomgått mindre förändringar sedan 1958. Bänkinredningen är dock äldre, av allt att döma från den tid kapellet stod i Bastuträsk, troligen från 1920-talet. Korfönstrets indelning har ändrats och glasmålningen tillkommit. Det svarvade räcket mellan kyrksal och samlingsdel har en 1970-talskaraktär. Orgeln tillkom 1973 och lampetterna på korväggen är moderna, troligen från 1990-talet. Under senare tid har även några trycken och lås bytts ut på toalettdörrar etc.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Petiknäs kapell, som ursprungligen var gravkapell med klockstapel i Bastuträsk, har efter utbyggnad 1940, flyttning 1955, samt ombyggnad av fönster och tillbyggnad av församlingsdel 1955–58 ett begränsat kulturhistoriskt värde. Förlängningen av kyrkorummet gjorde att tornet idag upplevs som oproportionerligt lågt, medan tillbyggnaden med församlingsdel kan upplevas som ett för byggnadens karaktär okänsligt tillägg. Kombinationen kyrksal och församlingsdel låg visserligen i tiden under småkyrkorörelsens 1950-tal, men ska i detta fall snarare ses som en lågkyrklig tradition från länets många bönhus, där denna praktiska kombination var vanlig. På grund av de stora förändringarna är det svårt att stilbestämma kapellet idag och hävda att det representerar en viss sorts kyrkotyp eller ens jämföra det med andra kyrkor i länet.

Förändringarna som skett efter 1958 är däremot obetydliga – framförallt invändigt – vilket gör att byggnadens främsta kulturhistoriska värden ligger i den tidstypiska 1950-talsinteriören. I all sin anspråkslöshet har den en ovanligt välbevarad karaktär, där snart sagt alla 1950-talsdetaljer är betydelsefulla beståndsdelar – allt från tak-, vägg och golvbeklädnader, till exempelvis inredning, armaturer, beslag, trycken, vippströmbrytare och radiatorer. Församlingsdelen och dess rumsinteriörer, har i denna bemärkelse minst lika höga kulturhistoriska värden som själva kapelldelen.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kapellmiljön och byggnaderna

- De särdrag och den inredning som återstår sedan byggnaden var gravkapell och senare kyrka i Bastuträsk bör bevaras som vittnesbörd om kapellets ursprung och tidiga period. Hit hör bl.a. tornets utformning exteriört och bänkinredningen interiört.
- Kapellsalen, och kanske i ännu högre grad den tillbyggda församlingsdelen, utgör ett intakt exempel på 1950-talets interiörer. Alla tidstypiska detaljer, såväl de skivklädda taken och väggarna, trägolven och golvmattorna som färgsättningen, möbler, köksinredning, beslag, trycken, dörrblad, armaturer, kapphylla, vippströmbrytare och radiatorer är viktiga för att upprätthålla denna genuina 1950-talskänsla. Varje gång sådana detaljer byts ut kommer detta värde att minska.

Litteratur- och källförteckning

Bebyggelsehistorisk tidskrift. Övre Norrlands kyrkor. Nr 22, 1991. Uppsala 1992.

Vård- och underhållsplanen för Petiknäs kyrka. Västerbottens museum 2004.

Tidningsartiklar och fotografier från 1950-talet som finns i kapellet.

Inventeringsdatum: 2011-08-23

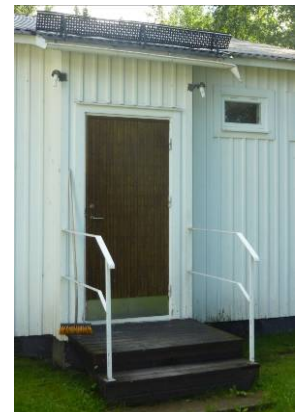
Ansvar karaktäristik och bedömning: Annika Lindberg, Historiska Hus AB och Andreas Grahn, Länsstyrelsen Västerbotten. Texten fastställd i feb 2012.

Rapport: Andreas Grahn

Petiknäs kyrka, Norsjö kommun, Västerbottens län

Petiknäs kapell var ursprungligen gravkapell och klockstapel i Bastuträsk, men byggdes ut 1940 och flyttades till Petiknäs 1955, där det byggdes om och till och fick nuvarande utseende. Kyrkotomten ligger intill vägen genom byn och omges av en sluttande ås med öppen mark i öster och ett mindre skogsparti i söder. Begravningsplats saknas. Högra bilden visar kapellets utseende före flytten från Bastuträsk. Notera fönstersättningen, ljudluckorna och den enkla entrébron. Satellitbild från www.maps.google.se. Det äldre fotografiet finns i kapellet.

Sedan kapellet flyttats till Petiknäs byggdes det om 1956–58. Förutom tillbyggnaden av församlingslokaler ändrades fönstersättningen. Vid okänd tidpunkt byttes ljudluckorna mot jalousier, takmaterialet ändrades till trapetskorrugerad plåt och entrébron fick nuvarande utseende med handikappramp och träräcke. Räcket framstår som onödigt klumpigt och förtar en del av kapellets karaktär. Det skulle med fördel kunna bytas mot en nättare utformning i järn, med förebild i räcket till församlingsdelen (lilla bilden ovan till höger). Sammantaget har förändringarna profaniserat byggnaden som därför exteriört inte upplevs som särskilt autentisk.

Strax utanför stora bildens högra kant står ett litet förrådsskjul i trä, med panel på förvandring och plåttak.

Petiknäs kyrka, Norsjö kommun, Västerbottens län

Överst, vänster:
Förlängningen av kapellet 1940 gjorde att tornet idag upplevs som oproportionerligt lågt.

Överst, mitten: Ett mindre kapprum till höger om vapenhuset har bevarat sin 1950-talskaraktär.

Överst höger: De något "kitschiga" ljuskronorna passar kapellet som helt präglas av 1950-talets ombyggnad.

Vänster: Endast bänkinredningen är förmodligen kvar från byggnadens tid som kyrka i Bastuträsk.

Möjligen även predikstol, altarring och dopfunt. Resten av inredningen tillkom 1956–58. Därefter har bara obetydliga förändringar skett.

Nederst, vänster: Orgeln tillkom 1973 och är typisk för sin tid.

Petiknäs kyrka, Norsjö kommun, Västerbottens län

Även församlingssalen med sin interiör är välbevarad från 1950-talet, men stolarna, borden och det svarvade räcket bryter av med sin 1970-talsmässiga allmogestil. Köket är däremot ovanligt intakt med sin starka 1950-talsprägel, liksom sakristian (nedan).

Församlingsdelen, som i stora delar är helt oförändrad sedan den byggdes på 1950-talet, har därför lika höga kulturhistoriska värden som själva kapelldelen. Detaljerna bidrar i hög grad till värdet.